Pratarmė

Publikacija *Prie savosios kultūros šaltinių. Muzikos istoriografijos profiliai* – tai nuo 1990-ųjų autoriaus vykdomų muzikologijos ir etnomuzikologijos istoriografijos tyrimų sintezės mokslo darbas. Jo tikslas – pateikti komplementarią Lietuvos muzikinės istoriografijos apžvalgą, kuri praplėstų, papildytų nuoseklų jos vaizdą ir nekartotų mokslo bendruomenei jau pažįstamos istorinės medžiagos masyvo.

Iš pradžių šiam leidiniui ketinta duoti „Įdomiosios muzikinės istoriografijos" pavadinimą, nes sumanyta patrauklia forma skaitytojams papasakoti apie muzikinius fenomenus. Tačiau ilgainiui prisikaupė vis daugiau rimto turinio, tad leidinio patrauklumo siekinys tarsi liko antrame plane. Parašyti šį mokslo darbą taip pat skatino noras išryškinti naujus, rečiau į tyrėjų akiratį patenkančius duomenis ir šaltinius, atskleisti iškilių asmenybių (Johanno Gottfriedo Herderio, Oskaro Kolbergo, Christiano Bartscho, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio, Jadvygos Čiurlionytės, Algirdo Juliaus Greimo, Marijos Birutės Gimbutienės), kurios sužadino ar kitaip veikė lietuvių tradicinės kultūros tyrimus, muzikologijos ir etnomuzikologijos raidą, kūrybinius profilius. Siekta naujai – iš muzikinės perspektyvos – pažvelgti į šaltinius: ištirti ir iš naujo įvertinti jau žinomus, pasitelkti naujai atrastus ir į lietuvių kalbą išverstus pirminius šaltinius, ypač ikonografinę medžiagą, atskleisti gyvybingas tyrėjų idėjas, teorines ir metodines nuostatas, kurios praeityje motyvavo fiksuoti muzikinius artefaktus, o šiandien prisideda prie Lietuvos etnomuzikologijos tyrimų plėtros.

Knygos medžiaga rinkta iš publikuotų ir rankraštinių šaltinių, taip pat iš skaitmeninių Lietuvos, Lenkijos, Vokietijos, Rusijos ir Švedijos archyvų. Ši medžiaga iš dalies panaudota Lietuvos muzikos ir teatro akademijos (LMTA) Etnomuzikologijos katedroje dėstomam kursui „Lietuvos etnomuzikologijos istoriografija", jos pagrindu rengti ir skaityti pranešimai mokslinėse konferencijose Lietuvoje, Lenkijoje, Vokietijoje ir Švedijoje. Kai kurios temos, gvildentos atskiruose straipsniuose, čia pateikiamos praplėstos ir papildytos.

Istoriografijos duomenys nėra statiški, jie nuolat papildomi ir naujai vertinami, todėl į juos siekta pažvelgti iš dabarties mokslo realijų. Darbo aktualumą lemia istoriografijos faktų svarba šiandienai, o jos duomenų – ateičiai. Tyrimo naujumas pasireiškia istoriškai aktualių šaltinių, faktų, idėjų, asmenybių atskleidimu ir išryškinimu, mokslinėje literatūroje rečiau minimõs istoriografinės (rašytinės ir ikonografinės), literatūrinės, archeologinės, mitologinės medžiagos pasitelkimu ir apibendrinimu viename mokslo darbe. Pasirinktos temos siejasi vidiniais ryšiais, papildo viena kitą ir jau žinomų muzikinės istoriografijos duomenų fondą, leidžia nauju žvilgsniu aprėpti lietuvių ir artimų baltų genčių muzikinės kultūros ištakas. Jos suteikia naujų žinių apie lietuvių muzikinės folkloristikos pradžią, vingiuotą lietuviškų dainų kelią į vokiečių literatūrą, rašytinės kultūros įtaką Prūsijos Lietuvos dainų muzikinei stilistikai, lietuvių liaudies dainų paplitimą Lenkijoje, jų svarbą etnologijos mokslo tapsmui ir lietuvių sąmoningumo raiškai ankstyvuoju tautinio atgimimo laikotarpiu, taip pat apie liaudies muzikos įtaką besiformuojančiai Lietuvos profesionaliajai muzikai ir etnomuzikologijos mokslui, populiariosios muzikos žanrams JAV lietuvių ir kitose tautinėse bendruomenėse. Greta specifinių muzikinės istoriografijos temų nagrinėta ir keletas šiek tiek nuošaliau nuo tradicinės muzikos esančių, tačiau nematomais vidiniais saitais su ja suaugusių mitologijos ir archeologijos temų, taip pat atkreiptas dėmesys į iškilias asmenybes, kurių darbai ir originalios tyrimų metodologijos praturtino tradicinės muzikos reiškinių suvokimą.

Kiekviena mokslo šaka turi savo objektą ir tyrimo metodus, tačiau lietuvių tradicinė kultūra didžiąja dalimi yra holistinė, išsaugojusi nemažai pirmykščio sinkretizmo bruožų. Joje įvairios raiškos formos yra nedalomai susijusios, todėl nieko nuostabaus, kad, siekiant kuo nuodugniau ištirti ir aptarti muzikinius reiškinius, pasitelkiami ir gretutinių mokslo sričių duomenys. Skirtingi tyrimo uždaviniai lemia įvairius tyrimo metodus, todėl publikacijoje vyrauja aprašomasis metodas, dažniausiai būdingas istoriografijos darbams, papildytas lyginamosios muzikologinės analizės, komunikacijų teorijos, semiotikos elementais.

Nors knygoje aptariami reiškiniai ir asmenybių kūrybiniai profiliai labai skirtingi, juos visus sieja stiprus ryšys su tradicine kultūra ir tradicine muzika, jis yra abipusis, praturtinantis, o kartais tiesiog keičiantis likimus. Istoriografijos paminkluose užfiksuoti muzikiniai artefaktai – nedaloma mūsų protėvių kultūros istorijos dalis. Jų įvairovė ir gausa atskleidžia garsinių fenomenų svarbą įvairiais istoriniais laikotarpiais. Tačiau jie reikšmingi ne vien patys savaime, o dar ir dėl to, kad vaizdžiai byloja apie daugialypes

visuomenines funkcijas, sąsajas su religija ir mitologija, karyba, kasdieniais darbais ir šventėmis. Tai vertingas istorijos pažinimo įrankis, svarbus aktualių dabarties muzikinės kultūros reiškinių kilmės, raidos ir funkcionavimo tyrimams. Šiame mokslo darbe į istoriografijos išsaugotus muzikinius faktus ir reiškinius pabandysime pažvelgti per nūdienos aktualijų ir atskirų tyrimo problemų prizmę.

Leidinį *Prie savosios kultūros šaltinių. Muzikos istoriografijos profiliai* sudaro dešimt skyrių, kiekviename gvildenama vis kita tema. Pirmame skyriuje aptariami baltų genčių muzikinės raiškos šaltiniai nuo 425 m. pr. Kr. iki XVI a. pabaigos. Negausius ir fragmentiškus ankstyvuosius rašytinius duomenis papildantis nemažas archeologiniuose paminkluose randamų skambančių amuletų, metalinių papuošalų ir varpelių inventorius, pasitelkus vėlesnius etnografijos duomenis, leidžia naujai pažvelgti į baltų genčių priešistorę ir garsinę kultūrą ankstyvuoju jos raidos laikotarpiu. Atkreipiamas dėmesys į kronikininkų tekstuose dažnai minimas lazdas, kuokas, skydus, kardus, kirvius, botagus, žvangučius, kurie greta savo pirminės (karinės, darbinės, ritualinės ar komunikacinės) paskirties neretai naudoti ir kaip realūs ar potencialūs saviskambiai garso įrankiai – idiofonai. X–XI a. hagiografiniuose tekstuose išliko nemažai su skambesiu susijusių garsinių metaforų ir epitetų, kurie laikytini svarbiu duomenų šaltiniu, tačiau tyrėjų anksčiau nebuvo pastebėti ir įvertinti. Šventųjų gyvenimo aprašuose, kryžiuočių kronikose matome ryškų pagoniškosios ir krikščioniškosios kultūrų antagonizmą ir skirtingą jų muzikinę reprezentaciją. Vertingų, naujai interpretuotinų aprašų apie liaudyje gyvavusius darbo ir švenčių papročius, taip pat fragmentiškų duomenų apie raudas, dainas, šokius, naudotus muzikos instrumentus pateikia Eneas Silvius de Piccolomini (1477), Erazmas Stela (1518), anoniminis *Sūduvių knygelės* autorius (1520–1530), Marcinas Kromeris (1555), Olausas Magnusas (1555), Alessandro'as Guagninis (1578), Motiejus Strijkovskis (1582), Jokūbas Lavinskis (1583), Reinholdas Lubenau (1585), Janas Łasickis (1592). XIII a. viduryje, susikūrus Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei (LDK), muzikinių duomenų gerokai padaugėjo: valdovų muzikinius pomėgius aprašė prancūzų diplomatas Philippe'as de Mézières'as (1389), XIII–XV a. Radvilų kronika, istorikai Janas Długoszas (1450), Strijkovskis (1582). Apie LDK muzikinę kultūrą byloja ir Vilniaus žemutinėje pilyje vykdant kasinėjimus rasti muzikos instrumentai ir garso įrankiai. Žinių taip pat suteikia muzikos instrumentų atvaizdai ant koklių, herbų, antspaudų. Istoriografiniai šaltiniai liudija, kad Didžiojo kunigaikščio rūmuose buvo susikūrusios švilpynininkų, trimitininkų kapelos, kurios drauge su būgnininkais

atliko reprezentacinę funkciją, lydėjo vestuvių ir religines procesijas, buvo pasitelkiamos per karo žygius ir kovas. Įvairių muzikinių artefaktų gausa atskleidžia ne tik buvusį intensyvų LDK muzikinį gyvenimą, bet ir tarptautinius ryšius, muzikantų ir muzikos instrumentų mainus.

Antras skyrius skirtas Rytų Prūsijoje gimusio žymaus vokiečių filosofo, teologo, poeto ir literatūros kritiko Johanno Gottfriedo Herderio (1744–1803) kūrybiniam portretui, jo nuopelnams lietuvių liaudies dainų sklaidai ir besiformuojančiam folkloristikos mokslui aptarti. Herderio įtaka lietuvių ir kitų mažųjų Europos tautų folkloristikai yra neįkainojama, tačiau ji ligi šiol nepakankamai įvertinta dėl įvairių priežasčių ir aplinkybių. Taip pat siekiama atsakyti į klausimus, kaip lietuvių liaudies dainos ir dainavimas, kurio Strijkovskis, Teodoras Lepneris ir netgi Kristijonas Donelaitis nelaikė vertu dėmesio, staiga tapo svarbiu meno ir mokslo objektu, kaip kilo Herderio susidomėjimas Baltijos tautų liaudies dainų poezija ir kodėl jis lietuvių, latvių ir estų liaudies dainų poetinius tekstus paskelbė dviejų tomų rinkinyje *Tautų dainos* (*Volkslieder*, 1778–1779) greta didžiųjų tautų geriausių liaudies kūrybos pavyzdžių. Nors trijų lietuvių liaudies dainų tekstus su laisvu vertimu į vokiečių kalbą anksčiausiai publikavęs Pilypas Ruigys (1747) ir sulaukė palankių garsaus vokiečių literato ir meno kritiko Gottholdo Ephraimo Lessingo (1729–1781) komentarų, tačiau būtent Herderio poetinė nuojauta padėjo jam parengti lietuvių liaudies dainų poezijos vertimus į vokiečių kalbą taip, kad tie versti tekstai geriausiai atskleidė lietuvių liaudies lyrikos menines savybes ir taip atvėrė jai kelią į vokiečių literatūrą. Skyriuje taip pat pristatoma Herderio istorijos filosofija, kurios idėjų sąrangoje liaudies dainoms teko ypatingas – romantinės tautos dvasios atspindžio – vaidmuo. Be dėmesio neliko ir Herderio rinkinio bei jo skleistų idėjų sukeltas poveikis, daugelyje Europos šalių skatinęs liaudies papročių ir tautosakos rinkimą, publikavimą ir tyrinėjimą. Antrame skyriuje nevengta paliesti ir diskusijų objektu tapusių Herderio iškeltų tautiškumo idėjų. Nors XX a. nacizmo ideologų jos buvo suvulgarintos ir piktavališkai panaudotos, nūdienos tyrėjai jas visiškai reabilitavo ir Herderį pavadino Europos tautų kultūrinio bendradarbiavimo pradininku.

Trečiame skyriuje, skirtame žymiam lenkų etnologui ir muzikologui Oskarui Kolbergui (1814–1890), siekiama naujai aptarti šio unikalaus mokslininko reikšmę besikuriančiam muzikinės etnologijos mokslui ir pristatyti jo veiklą tiriant lietuvių tradicinę kultūrą, liaudies dainų poezijos motyvus ir tradicinių dainų melodijas. Gilinamasi, kaip Herderio idėjos buvo plėtojamos Lietuvoje ir Lenkijoje, kaip pasirodė pirmieji dainų rinkiniai, kuriuose

publikuotos ne tik pačios dainos (kartais ir su melodijomis), bet ir nurodyta vis daugiau duomenų apie pateikėjus, dainavimo bei muzikavimo kontekstą. Skyriuje trumpai aptarti Martyno Liudviko Rėzos, Simono Stanevičiaus, Kazimierzo Brodzińskio, Karolio Brzozowskio, Pranciškaus (Franciszeko) Zatorskio, Georgo Heinricho Ferdinando Nesselmanno lietuvių liaudies dainų su melodijomis rinkiniai (su dauguma jų Kolbergas buvo susipažinęs). Taip pat parodyta, kaip lenkų muzikologui ir etnologui pavyko parengti ir išleisti net 33 reprezentatyvius atskirų Lenkijos regionų tradicinės kultūros leidinius ir suformuoti dabartinio etnologijos mokslo pagrindus. Taigi galima įsitikinti, kad reikšmingas Kolbergo posūkis etnologijos link, jo tyrimo strategijos virsmas įvyko ne be lietuvių liaudies dainų poveikio. Skyriuje aptarti svarbiausi Kolbergo lietuvių liaudies dainų rinkiniai, etnografinės medžiagos *Lietuvos* tomui (*Litwa*, 1966) rinkimo peripetijos, Antano Juškos rinkinio *Lietuvių tradicinės melodijos* (*Melodje ludowe litewskie*, 1900) redagavimas (nutrūkęs dėl Kolbergo mirties) – visa tai buvo reikšmingas stimulas besikuriančiai lietuvių muzikinei etnologijai ankstyvuoju jos raidos etapu.

Ketvirtas skyrius skirtas aktualiai muzikinės istoriografijos problemai – adekvačiam muzikinių fenomenų fiksavimui ir įtekstinimui aptarti. Šiame skyriuje, remiantis Christiano Bartscho (1832–1890) publikuotų lietuvių liaudies dainų melodijų pavyzdžiu, detaliau analizuojamos problemos, su kuriomis susidūrė dainų rinkėjai, pasiryžę fiksuoti ir publikuoti lietuvių liaudies dainų melodijas. Bartscho rinkinio *Dainų balsai* (*Dainu Balsai. Melodieen Litauischer Volkslieder*, 1886, 1889) medžiaga labai įdomi, nes joje užfiksuoti tradicinės muzikos stilistikos pokyčiai atsirado greičiausiai dėl to, kad lietuvių liaudies dainų melodijų struktūra, kadencijos, derminės ypatybės ir atlikimo būdas labai skyrėsi nuo vokiškųjų. Kito kultūrinio kodo aplinkoje išugdytiems vokiečių tautosakos rinkėjams lietuviškos dainos atrodė keistos, todėl Bartschas nutarė jas šiek tiek pakeisti, modifikuoti. Palyginę rinkinyje publikuotas Mažosios Lietuvos lietuvių dainų melodijas su išlikusiomis gretimose Lietuvos vietovėse, pamatysime, kad pirmosiose gerokai daugiau chromatizmų. Vis dėlto išsaugoti (kad ir negausūs) buvusių Mažosios Lietuvos gyventojų garso įrašai ir šių laikų etnomuzikologų naudojamos kompiuterinės garso įrašų analizės duomenys rodo, kad dainuojant liaudies dainas garsų ribos yra platesnės, nei įprasta profesionaliojoje muzikoje, ir kad šis reiškinys pasitaiko visoje Lietuvos teritorijoje. Todėl sustiprėja argumentai, kad nėra pagrindo teigti buvus ypatingo (lyginant su aplinkiniais regionais) šio krašto melodijų derminio savitumo.

Penkto skyriaus objektas – Mikalojaus Konstantino Čiurlionio (1875–1911) estetinis ryšys su lietuvių liaudies muzika, atsispindėjęs menininko straipsniuose, egodokumentuose, amžininkų atsiminimuose ir kūryboje. Šis ryšys aptariamas iš etnomuzikologo pozicijų, istorinį požiūrį derinant su Eero Tarasti išplėtotu *išskaidyto centro* muzikinės semiotikos konceptu. Čiurlionis liaudies dainas ypač vertino dėl jų artimumo gamtai, gebėjimo, sekant Herderiu, perteikti tautos dvasią ir emocijas, jų melodijas laikė būsimos lietuvių profesionaliosios muzikos pagrindu. Menininkas domėjosi įvairiais taikomaisiais liaudies muzikos aspektais: rinkimu, tyrinėjimu, klasifikavimu, tačiau daugiausia mąstė apie kūrybines liaudies muzikos pritaikymo galimybes. Prie dainų melodijų nuolat sugrįždavo, išbandydamas vis naujus jų įprasminimo būdus, patikrindamas kūrybinius atradimus ar naujos muzikinės kalbos paieškų kryptis. Čiurlionio estetinį ryšį su liaudies muzika geriausiai atskleidžia jo liaudies dainų balsuotės ir išdailos, skirtos atlikti chorams arba skambinti fortepijonu. Tai santykinai mažiau tirta ir vertinta didaktinės paskirties bei ryškaus visuomeninio turinio kompozitoriaus kūrybos dalis. Skyriuje aptariami kompoziciniai liaudies muzikos išdailų aspektai, skirtingų konceptualių idėjų raida. Tyrimas parodė, kad Čiurlionio lietuvių liaudies dainų išdailos yra naujas reiškinys Lietuvoje, o atskirais atvejais – ir analogų to meto Europos muzikinėje panoramoje neturintis liaudies muzikos ir modernių kompozicinių priemonių dermės pavyzdys.

Šeštame skyriuje aptariama tik maždaug prieš porą dešimtmečių pradėta tirti muzikinės istoriografijos sritis – pianolų (automatinių pianinų) muzika, kuri 1920–1930 m. ypač išpopuliarėjo JAV lietuvių tautinėje bendrijoje. Aprašant šį fenomeną siekta atskleisti perforuoto popieriaus ritinėliuose užrašytą pianolų muzikos repertuarą, identifikuoti kūrinių pavadinimus, muzikos šaltinius, aranžuočių autorystę, aptarti kūrinių atsiradimo aplinkybes, įvertinti jų įtaką JAV lietuvių populiariosios muzikinės kultūros ir tautinės savimonės raidai. Pasirinktas istorinis muzikinių šaltinių tyrimo metodas, papildytas etnografiniu tyrimu ir komunikacijos teorijos elementais, leido repertuaro analizės rezultatus gretinti su visuomeninio konteksto apžvalga, nustatyti, kaip ir kokias reikšmes muzika galėjo atskleisti klausytojams. Visose žanrinėse grupėse (gal tik išskyrus liaudies muziką) galima įžvelgti įvairių tautų muzikos įtakų ir mainų, o pramoginės paskirties muzikoje jie ypač išryškėja. Lietuviška muzika greta kitų Amerikos etninių bendruomenių kūrybos įsiliejo į JAV populiariosios muzikos tapsmo ir raidos procesą.

Septintame skyriuje tiriamasis žvilgsnis krypsta į dar vieną muzikinės istoriografijos sritį – profesionaliąją Lietuvos kompozitorių kūrybą. Šio

skyriaus tema – kai kurių romantiškų idiomų įtaka XX a. pabaigos lietuvių kompozitorių kūrybai, pasireiškusi skirtinga folklorinės medžiagos traktuote. Siekta aptarti nacionalinės muzikos paradigmos ištakas ir poveikį formuojantis lietuvių kompozicijos mokyklai. Ši romantizmo epochoje susiformavusi paradigma, įtvirtinanti nacionalinės tradicinės muzikos prioritetą ir kitas nacionalines raiškos formas, turėjo ir tebeturi ryškiai juntamą poveikį daugeliui XX a. lietuvių kompozitorių, tačiau pastaruoju metu ji patiria reikšmingų transformacijų. Po nepriklausomybės atkūrimo kai kurie lietuvių kompozitoriai, veikiami postmodernistinių idėjų, pradėjo laisviau naudoti ir iš skirtingų šaltinių skolintis nevienalytę muzikinę medžiagą, išryškindami struktūrinius muzikos kalbos panašumus, suteikdami kūriniui praturtinto garsovaizdžio, konkretaus lokuso, egzotiškų, globalių, paranacionalinių konotacijų. Šitaip nacionalinė paradigma pamažu buvo keičiama išplėstine nacionaline arba vadinamąja pasaulio muzikos (*world music*) paradigma.

Aštunto skyriaus dėmesio centre – itin svari ir reikšminga Jadvygos Čiurlionytės (1898–1992) mokslinė, pedagoginė, kritinė, publicistinė, Čiurlionio kūrybos publikavimo veikla saugant Lietuvos tautinę ir kultūrinę savastį. Nors liaudies muzika Lietuvoje tiriama jau gerokai per šimtą metų, neabejotinas lietuvių etnomuzikologijos pradininkės titulas visuotinai pripažįstamas Čiurlionytei. Visas jos veiklos sritis vienija originalumo ženklas ir visuomeninės reikmės pojūtis. Kaip savo laiku Čiurlionis, taip ir jo jauniausioji sesuo nevengė imtis iniciatyvos ir žengti nepramintais takais, jeigu jautė šio pasiaukojamo darbo būtinybę. 1937 m. priimta į Kaune įsikūrusį Tautosakos archyvą, ji dirbo su tokiu užsidegimu ir meile, kad per nepilnus metus išleido moksliškai parengtą 350 liaudies dainų su melodijomis rinkinį, kuriame išsprendė muzikinių dialektų problemą. 1962 m. Čiurlionytė apgynė disertaciją (joje pirmąsyk išskyrė ir aptarė liaudies dainų žanrus, melodijų dermes, ritmiką, formas, muzikos ir poezijos santykį, regioninės muzikos ypatybes), 1966 m. už jos pagrindu parengtą knygą pelnė menotyros daktaro laipsnį ir įgijo didžiulį autoritetą etnomuzikologų bendruomenėje tuometėje Sovietų Sąjungoje ir už jos ribų. Lietuvos valstybinėje konservatorijoje (dab. LMTA) įsteigusi Liaudies muzikos kabinetą, kuris ilgainiui tapo liaudies muzikos studijų centru, ir parengusi didelį folklorininkų būrį, Čiurlionytė sukūrė institucinius liaudies muzikos studijų pagrindus. Liaudies muzikos studijų rezultatai sustiprino mokslininkės tautinį ir kultūrinį imunitetą sunkių išbandymų metais. Ji turėjo galimybę stebėti, kaip jos teoriniai darbai tampa kūrybine praktika: liaudies muziką kompozitoriai studijavo iš Čiurlionytės sudarytų rinkinių ir taikė savo kūryboje, besikuriantys

folkloriniai ansambliai atgaivino sutartines, kitas įvairių žanrų bei regionų melodijas, o visa ši veikla ilgainiui išsiplėtė iki folklorinio judėjimo.

Devintas skyrius skirtas pasaulyje garsiam semiotikui Algirdui Juliui Greimui (1917–1992), kurio gimties šimtmetį 2017-aisiais minėjo UNESCO ir kuris yra vienas įžvalgiausių, jautriausių lietuvių mitologijos ir etninės kultūros tyrinėtojų. Greimo mintys apie mitologijos svarbą senosios kultūros studijoms yra ypač vertingos, nes padeda rekonstruoti senąsias švenčių, apeigų, simbolių, muzikos ir poezijos prasmes. Greimo autentiška vaikystės patirtis gimtinėje, dvasingame gyvos, klestinčios tradicinės kultūros pasaulyje, būsimam tyrėjui turėjo neįkainojamą vertę (kaip jis pats yra paliudijęs, „šis tiesioginis mitinio pasaulio patyrimas visai kitoje šviesoje leidžia skaityti mūsų tautosakos ir etnografijos šaltinius"). Svarbiausios Greimo lietuvių mitologijos publikacijos – *Apie dievus ir žmones* (1979) ir *Tautos atminties beieškant* (1990) – šiandien yra išverstos į anglų, prancūzų, italų ir kitas kalbas. Knygoje *Apie dievus ir žmones* Greimas aptarė mitologijos santykį su ideologija, filosofija, kultūra, etnologija, religija, istorija ir poezija. Sugretinęs žodinius pasakojamuosius ir apeiginius tekstus, kuriuos sudaro darbų ir švenčių, papročių ir tikėjimo praktikų, šokių ir žaidimų aprašymai, jis pabrėžė, kad tai nemažiau prasminga mitinė raiška. Ją perteikia gestais ir kūno judesiais realizuojama elgsena, kurią galima analizuoti taikant tuos pačius metodus, kaip ir kalbiniams tekstams. Greimui pavyko atkurti įvairaus rango mitinių personažų funkcijas ir suverenumo sritis, rekonstruoti jau išnykusias žiemos, pavasario ir rudens šventes bei jų apeigas, atskleisti lietuvių mitologijos savitumą. Greimo lietuvių mitologijos darbai tebėra aktualūs nūdienos tyrinėtojams, skatina tolesnius tyrimus, yra pavyzdiniai dėl taikomos tyrimo metodikos.

Paskutinis – dešimtas – skyrius skirtas vienai ryškiausių lietuvių kilmės JAV archeologių, archeomitologijos pradininkei Marijai Birutei Gimbutienei (Alseikaitė, 1921–1994), kurios darbai praplėtė ir pagilino tradicinės kultūros ir muzikos tyrimus. Kai buvo minimas jos šimtmetis, UNESCO tuos metus paskelbė Marijos Gimbutienės metais. Tokia garbė tenka tik iškilioms asmenybėms, kurių gyvenimas ir darbai pripažinti ypač reikšmingais dabartinei civilizacijai, ją praturtina ir puoselėja taiką tarp tautų. Amžininkai tyrėjos darbus priskiria garsiausiems pasaulio archeologų laimėjimams. Mokslininkei pavyko suderinti gamtos ir humanitarinių mokslų metodus, kurie papildė vienas kitą ir geriausiai atitiko dualistinę archeologijos prigimtį. Puikios kalbotyros, etnologijos, menotyros žinios ir unikalūs kalbos įgūdžiai kartu su archeologinių faktų mokslu sugebėjo užmegzti tą ryšį, kuriam buvo lemta

atverti naujus archeologijos horizontus. Gimbutienė 1956 m. išleido knygą *Rytų Europos priešistorė*, 1958 m. – *Senovės simbolika lietuvių liaudies mene*. 1956 m. ji suformulavo ir tarptautiniame etnologijos mokslų kongrese paskelbė kurganų teoriją apie indoeuropiečių protėvius ir jų plėtrą bei įtaką tolesnei Europos tautų raidai. Ši teorija apibendrino Rytų Europos priešistorės tyrimus, kurie tiesiogiai susiję su baltų etnogeneze ir siekia 4 tūkst. pr. Kr. (beje, kurganų teoriją patvirtino naujausių archeologinių ir genetinių tyrimų duomenys). Knygoje *Senovės simbolika lietuvių liaudies mene* mokslininkė atskleidė archajišką mitologinį lietuvių liaudies meno turinį, aprašė simbolių ir vaizdų kilmę bei prasmę. 1967–1980 m. ji vadovavo penkioms archeologinėms ekspedicijoms į vėlyvojo akmens ir bronzos amžiaus kapinynus (tuometėse Balkanų šalyse, Italijoje ir Graikijoje) ir atrado nežinomą civilizaciją, kurią reprezentuoja šventovės ir didingi bei gausūs senoviniai artefaktai. Gimbutienė iškėlė hipotezę, kad neolito Europoje klestėjo taiki matristinė žemės ūkio civilizacija, kurios pagrindas buvo meninė kūryba ir nematerialinės vertybės, kur lytys – lygios, kur garbinama Didžioji deivė Motina. Manoma, kad šią civilizaciją kadaise užkariavo karingi indoeuropiečiai, kurie garbino ginklus ir arklius, ir primetė žmonijai savo patristinę karinę hierarchinę organizaciją ir vystymosi perspektyvą. Šios mintys šiandien skamba ypač aktualiai.

Už leidimą šiame mokslo darbe panaudoti bibliotekų ir archyvų fonduose saugomą istoriografinę medžiagą esu dėkingas Živilei Gimbutaitei, Martine'ei Floch, Laurent'ui Geninasca, LMTA Muzikinio folkloro archyvui, Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejui, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekai, Nacionaliniam Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejui, Nacionaliniam muziejui „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai", Vilniaus universiteto bibliotekos Retų rankraščių skyriui, Vilniaus universiteto Algirdo Juliaus Greimo tyrimų centrui, Kupiškio etnografinio muziejaus archyvui, Kauno miesto muziejaus padaliniui „Miko ir Kipro Petrauskų namai", Maironio lietuvių literatūros muziejui, fotografui Aleksandrui Okonofs, Kauno technologijos universiteto profesoriui Dariui Kučinskui. Ypač noriu padėkoti akademikui Antanui Andrijauskui už vertingus patarimus ir paskatinimą imtis knygos rašymo. Už pastabas ir komentarus tariu ačiū LMTA Etnomuzikologijos katedros vedėjai profesorei Daivai Račiūnaitei-Vyčinienei, profesoriui Ryčiui Ambrazevičiui ir Muzikinio folkloro specialybės studentams.

Autorius